

שבוע טוב

Číslo 71/5768

6.březen 2008

Výklad k sidře Pekudej (Exodus 38,21 – 40,38)

Poslední paraša knihy Šemot završuje vše, čeho bylo dosaženo od počátečních slov „Toto jsou jména...“. Účelem egyptského exilu bylo přetvořit Izraelity v národ, který jednoho dne bude moci stanout před Hospodinem a obdržet Jeho Tóru. Tak se i stalo a nyní národ vybudoval místo k přebývání B-ha v tomto světě, aby se bytosti stvořené sjednotily se svým Tvůrcem.

Miškan byl vybudován z fyzických materiálů, s péčí o každý detail- o každý duchovní detail. Egyptská společnost byla velmi materialistická a snažila se Izraelity odvrátit od věrnosti B-hu jejich ztročením, duchovně je otupit. Jak říká midraš, byla v tom úspěšná, národ se duchovně propadl tak hluboko, že byl jen jediný stupeň od duchovního zániku, a cesta zpět až k vybudování miškanu znamenala vystoupat mnoho stupňů vzhůru k duchovní vnímavosti a blízkosti B-hu. Záleželo na každém detailu: každá maličkost totiž ukáže, jaký vztah máme k tomu, co děláme a jak si vážíme toho, komu je to určeno- a způsob, jak dáváme, může být někdy důležitější než to, co dáváme, protože právě ten ukazuje druhým, jak málo či mnoho nám na nich záleží.

Z toho, jak se stavíme k detailům židovského života, vyjádřeného učením halachy a konáním micvot, se pozná, jaký vztah máme k B-hu. Halacha je svou „technickou“ povahou méně atraktivní než filosofie, ale učit se jí a jednat podle ní, to jsou stavební kameny, jimiž se vztah k B-hu buduje.

Jen málo halachot je v psané Tóře zaznamenáno do všech podrobností- např. je micva jíst košer, ale psaná Tóra říká jen málo o tom, co je košer jídlo; příkaz nejíst trejfe zvířata je pouze jedním aspektem této micvy. Je také micva navlékat si tefilin, ale psaná Tóra neříká, co jsou tefilin- všechny detaily jsou v ústní Tóře, již B-h také dal Mošemu na Sinaji. Bez Ústního zákona jsou micvot v Tóře nesrozumitelné a nelze je správně pochopit.

Jedinou micvou, kterou Tóra uvádí podrobně, je budování svatyně- miškanu. Je opravdu tak důležité, aby to každý Žid věděl? Copak se učí každý Žid pravidla šchity, musí každý vědět, jak zhotovit tefilin? Proč by tedy měl každý vědět, jak vybudovat miškan, když svatyni zhotovili a sestavili odborně zdatní řemeslníci a umělci, ne celý národ. Jistě, čím víc člověk zná z Tóry, tím

více porozumí životu a oceňuje ho. Avšak lze jíst košer, i když neví přesně, jak se provádí šchita a lze navlékat tefilin, i když je pouze koupil u důvěryhodného, bohabojného obchodníka.

Budování miškanu je však jedinečná micva: B-h nám jí říká, že přebývá jen tam, kde se věnuje péče každému detailu- a to je věc, kterou musí vědět každý Žid, jestli si chce vybudovat vlastní život (který lze přirovnat k osobní svatyni) tak, aby v něm přebývala B-ží přítomnost. Znamená to např. vědět, jak vysoko a v jakém úhlu připevnit mezuzu na veřej, nebo znát správný postup vysolování masa- to musí vědět opravdu každý, aby to mohl uplatnit ve své domácnosti. Na opačném konci rozpětí je znalost jemných odstínů halachy a toho, jak se halachot dotkne změna okolností.

„Moře“ Talmudu není totéž co „hora“ Zákona- ta je základnou většiny halachických pravidel; důležité je však vtělit vše do podrobností každodenního života ve službě B-hu. Talmud se zabývá právě těmito detaily. Studováním, pochopením a konáním Ústního zákona dokazujeme, jak nám záleží na B-hu a Jeho Tóře.

V paraše Pekudej Moše rekapituluje, dělá přehled materiálu a práce vykonané na miškanu. A přece tu zaznívá temný tón. Paraša začíná veršem „Toto jsou povolání k miškanu- k miškanu svědectví“. Proč se tu dvakrát opakuje slovo miškan? Midraš říká, že „miškan“ je příbuzné s „maškon- vedlejší, souběžný, paralelní“; verš tedy odkazuje k 1. i 2. Chrámu, jež B-h oba Izraeli vzal kvůli jeho hříchům. Proč ale Moše hned na počátku existence svatyně dělá narážku na budoucí zkázu a vnáší vážnost do všeobecné radosti? Je to varování židovskému národu, že ani největší dary nejsou jednou provždy. Prorok Joel říká (2:13): „Roztrhněte svá srdce, ne oděv“. Moudří vysvětlují, že to znamená „roztrhněte-li svá srdce, nebudete muset trhat svůj šat“ a chasidský rabín to ilustruje příběhem: U polských hranic žila banda pašeráků, kteří usilovně přemýšleli, jak nejlépe dostat zboží přes hranice, až si všimli, že celníci nikdy neprohližejí pohřební průvod. Dali tedy zboží do rakve a s hlasitým nářkem je pronesli. Ale postupně, když to udělali vícekrát, už si nedávali práci s nařikáním a jednou se projevovali tak bujaře, že veselý pohřeb vzbudil podezření celníků. Objevili pašované zboží v rakvi a vůdce bandy stanul před soudem. Celý v slzách úpěl: Smilování, mám rodinu! A soudce řekl: Ty hlupáku, proč brečíš tady?

Kdybys brečel na hranici, teď ses mohl smát. Ale tam ses smál, tak teď musíš truchlit.

Moše jemněji sděluje národu totéž. Dodnes si to připomínáme při svatebním obřadu- ženich rozbije pohár pod chupou a připomene tak sobě, nevěstě i všem přítomným: važ si toho, co máš a opatruj to dobře, protože bez péče nic není navždy.

Účelem miškanu bylo vytvořit prostředí, v němž se Židé přiblíží více k B-hu. Miškan byl jeden způsob prožitku B-ha, šabat je další zkušenost, jiného rozměru. Budováním miškanu se národ přiblížil k prožitku B-ha, šabat je již samotný prožitek- proto bylo nesmyslné pokračovat v práci na miškanu o šabat.

Viděno v tomto světle ukazuje naše radost ze šabatu, jaký vztah máme ke své duši. Snad proto se v Talmudu říká, že každého, kdo se o erev šabat modlí „Vajchulu hašamajim- A B-h dokončil“, navštíví dva andělé a vloží své ruce do jeho se slovy „Tvá ničemnost bude zrušena, tvůj prohřešek smířen“. Samo slovo šabat (šin-bet-tav) je akronym slov šabat bo tšuva- šabat přivádí tšuvu, tj. šabat zachovávaný s láskou a nadšením sjednocuje člověka s jeho duší, což je základ pro tšuvu. Není divu, že Talmud uzavírá: Kdyby židovský národ zachovával jen dva šabaty po sobě, přijde vykoupení okamžitě.

Také je řečeno „Každý, kdo říká Vajchulu o erev šabat, jakoby byl B-žím partnerem při Stvoření.“, tj. kdo svým zachováním šabatu dosvědčuje, že B-h je Tvůrce světa, jeho Vládce a Živitel, ten naplňuje účel Stvoření= aby člověk užitím svého intelektu a svobodné vůle odhalil existenci B-ha všem. Jestliže to nedělá, jakoby Stvoření nebylo. Šabat je tedy naplněním smyslu Stvoření; je řečeno „poslední byl stvořen, za první musí být považován“. Dosvědčují-li Židé jednou týdně, že B-h je Tvůrce, stávají se partnery B-ha: přivádějí Stvoření do skutečné existence. Snad i proto je v Talmudu povzdech: „Kdyby židovský národ zachovával řádně první šabat (= v poušti, po rozdělení moře), žádný národ by nad ním nezískal nadvládu, avšak Tóra říká „někteří vyšli sedmého dne, aby sbírali“ (viz 16:27) a pak „přítáhl Amalek“.

Všichni víme, co námahy dá příprava na šabat. Avšak výrok zdůrazňuje: „kdo se namáhá před šabatem, bude jíst o šabatu, ale kdo se nenamáhá před šabatem, z čeho bude jíst?“ Netýká se to jen fyzického jídla, ale i duchovní stránky. Vše, co děláme o šabatu a pro šabat, nabývá hlubšího rozměru. Šabat i Tóra jsou nazývány Stromem života, jsou ztělesněním základních principů židovské víry.

Když Moše poprvé sdělil Izraelitům, že B-h je vysvobodí, namítali, že je to nemožné bez velkých zázraků a ty se dějí jen tomu, kdo je jich hoden. Ale Moše odpověděl, že jestliže B-h tak rozhodl, udělá to bez ohledu na to, zda jsou k tomu připraveni- a

víme z Tóry, že každá další egyptská rána duchovně pozvedala Izraelity, připravujíc je tak na Exodus.

Miškan představoval nejen „příbytek“ B-ží přítomnosti na tomto světě, ale i bránu do jiné roviny bytí, vysoko nad profánní skutečností fyzického světa a blíž k duchovnímu vrcholu vykoupení.

Co se učíme z knihy Šemot? Začíná zotročením Izraelitů, pokračuje jejich zázračným vysvobozením a končí přehledem vykonaných prací na miškanu. Podívejme se na konec megilat Ester (kterou budeme zanedlouho o svátku Purim číst). Hamanův pád způsobila B-ží prozřetelnost. Máme oslavit zázrak, který se stal; ale až budeme pít z radosti nad zázračným obratem v poslední chvíli, nesmíme zapomenout na střízlivou realitu, kde se stále dějí zlé věci a za rohem číhají nové pohromy.

Je to tak i v naší paraše, již kniha Šemot končí. Končí na vrcholu- miškan byl dokončen, oblak slávy sestoupil na dílo národa a svatyni naplnila B-ží přítomnost. Ale brzy nato, při slavnostní inauguraci miškanu (jak budeme číst v 3M), zemřou Aharonovi synové Nadav a Abihu, později národ vyšle zvědy a události po jejich návratu prodlouží národu putování pouští o dalších 38 let; a i sám Moše ztratí právo vstoupit do země zaslíbené. Celá kniha Šemot dává poselství: B-h existuje a ovlivňuje naše osudy, ba když je to nutné, obrátí dějiny vzhůru nohama, aby nás zachránil před světem (a před námi samými). Definitivní vykoupení však dosud nepřišlo a realita nedopadá na naše životy tak, jak si to my plánujeme. Oslavujme zázraky, ale využijme každou příležitost a každý okamžik, abychom zabránili pohromě.

Po dokončení miškanu Moše prohlédl celé dílo a „požehnal jim“. Raši vysvětluje, že Moše řekl „Ať B-h spočine svou přítomností na vaší práci“. Židé poprvé od Exodu vykonávali se zručností a dovedností odborné řemeslné a umělecké činnosti; Moše věděl, že jim výsledek přináší vnitřní uspokojení, ale od toho je jen krůček k pocitu, že pouze jejich dovedností, zručností a umem vznikla svatyně. Proto jim požehnal slovy, která je vyvedla z možného omylu: „Ať B-h spočine svou přítomností na vaší práci“- B-h je nezbytnou součástí úspěchu.

Tóra v souvislosti s budováním miškanu stále znovu, o každém detailu opakuje „jak to B-h přikázal Mošemu“. Proč? Učíme se z toho, že když si ukládáme do paměti rozměry svatyně, podrobnosti o tvaru menory, různých drahokamech vsazených do chošen mišpat, ukládáme si zároveň do mysli i to, že každý detail je důležitý, ani na jeden se nesmí zapomenout: všechno má být přesně tak, jak B-h přikázal Mošemu. Od uznání existence B-ha dojdeme k poznání Jeho příkazů a uvědomění naší svobodné vůle. Musíme rozhodovat, co uděláme: budeme jednat podle B-žích příkazů, anebo budeme Jeho vůli ignorovat?

Co si vybereme, do je ovlivněno našimi vlastnostmi, sociálním a rodinným prostředím, formálním i

neformálním vzděláním. Vyrůstáme-li v bohabojném prostředí, jednáme podle B-žích příkazů nejdříve jen napodobením- rodiče se modlí, my taky, oni zachovávají tradice, my taky. Postupně výchova, vzdělání, rozumové a citové zrání zapojí i naše srdce a co začalo napodobením, změní se v náboženskou odpovědnost, přemostíme mezeru mezi úmyslem a konáním, jednáme v souladu se svým myšlením a cítěním, a naše jednání opět posiluje mysl i cit.

Iz 6:3 říká „Celá země je plná Jeho slávy“. B-h nemá žádné fyzické vlastnosti, je ničím neomezený, vesmír je tedy plný jeho přítomností, prostupující vše fyzické. To, co ve světě nemá svobodnou vůli, nemá jinou možnost, než odrážet B-ží záměr, ale člověk se svou svobodnou vůlí má možnost volby, zda jednat podle B-ží vůle, nebo ne. Člověk je „v B-žím obrazu“; jestliže si zvolí neposlouchat B-ží příkazy, pokříví obraz B-ží a spolu s tím se mu vzdaluje i B-ží ochrana a dobrota, B-h „skryje Svou tvář“. Kdykoli, v každém okamžiku se však můžeme s B-ží vůlí znovu sjednotit, jak říká verš Ž:

B-h je nablízku všem, kdo ho opravdově volají (145:18).

Letos je o šabatu, kdy se čte paraša Pekudej, roš chodeš adar šeni. Již dříve bylo zmíněno, že příkaz posvětit nový měsíc byl první mievou, jež byla dána národu jako celku, i jaký význam má. Při mnoha příležitostech říkáme požeňání Šechehejanu- Jenž nám dal dožít se, většina také říká Birkat hamazon- požeňání po jídle. Ale nemáme B-hu děkovat za každý okamžik života? Každá další chvíle života je další příležitostí zasloužit si větší odměnu ve světě, který přijde. Posvěcení nového měsíce nás upozorňuje, abychom měli na paměti, že každý okamžik se počítá, každý může být proměněn v duchovní odměnu. Jecer hara se neustále snaží vsugerovat nám, že na plnění povinností je dost času. Je to mylný dojem, protože i kdybychom žili dalších 80 let, budou nám chybět ty promarněné příležitosti. Svoboda pohledem Tóry znamená brát vážně svůj život i svou odpovědnost, a to znamená chápat, že každý okamžik má svůj duchovní potenciál a zhodnotit jej, tj. chtít jednat morálně a opravdu tak jednat. Pak budeme moci –jako měsíc- duchovně růst a obnovovat se.

David Reubeni. Šabatiánské hnutí

Kdo byl David Reubeni? Jeden z řady těch, kdo vyvolali a povzbuzovali (nenaplněné) mesiášské naděje v židovském národu, tedy jeden z „nepravých mesiášů“, kteří se vynořili vždy v tom dějinném období, kdy pronásledování, neštěstí a útrapy doléhaly na židovský národ obzvláště krutě. Čím větší a déle trvající pohromy a temnota, tím silnější vůle k naději v konečné B-ží vykoupení- v příchod mesiáše a začátek mesiášského věku- a tím větší sklon vidět namísto reálné skutečnosti či osoby to, co si tak toužebně přejeme vidět. Rabi Akiva ve 2. st. uvěřil, že Bar Kochba je mesiáš. I v dalších staletích se objevily osoby, vzbuzující ve svém okolí takové naděje; v 16. st. muž označovaný jako David Reubeni, o sto let později Šabtaj Cvi, jehož osoba i dění kolem ní daly název rozsáhlému hnutí, jež doznávalo ještě v 19. st.

Je účelné zabývat se podrobně jevy, jež odrážejí dobrodružnost či duševní vykloubenost jejich iniciátorů? Ano, už proto, že existovaly, zasáhly široké vrstvy, vyvolaly ohlas a reakce, jež ovlivnily i další vývoj. Znovu si uvědomíme, že to, co možná s odstupem, ex post jsme schopni nazírat a dosadit na adekvátní místo v celku, to často chápeme mylně, jestliže jsme uvnitř dění a zasazení v určitých životních okolnostech vidíme jen úzkou výseč. A je tu i stará otázka, jak je to s nadějí a naší potřebou naděje v životě .

Kdo tedy byl David Reubeni? Jeho pravé jméno i totožnost zůstaly neznámé; i rok smrti je udán jen pravděpodobně, 1538. Hlavním zdrojem informací o jeho životě je jeho „deník“ psaný v hebrejštině a

dopisy současníků. Sám se prohlašoval za syna krále Šloma a bratra krále Josefa, jenž vládl ztraceným židovským kmenům Reuven, Gad a polovině kmene Menaše v poušti; odtud jméno Reubeni. Avšak jindy prohlašoval, že pochází z kmene Jehuda a sestavil rodokmen, jdoucí až ke králi Davidovi. Existují nějaké důkazy, že to byl falaš- etiopský Žid. Soudí se, že byl zajat a prodán do otroctví Arabům, kteří ho přivedli do Alexandrie, kde byl tamními Židy vykoupen. Zanedlouho odtud odešel do Jeruzaléma, kde byl přijat nagidem Isakem Šulalem, a pak do Safedu, kde tvrdil, že patří ke kmene Reuven a byl králem ztracených izraelských kmenů vyslán do Jeruzaléma, aby uspil vykoupení Židů tím, že vyjme určitý kámen ze Západní zdi. Prohlásil, že to učinil v přítomnosti nagida, což ten později popřel.

Reubeni pak odcestoval do Damašku, kde hlásal příchod mesiáše; potom se vrátil do Alexandrie a pak se přeplavil do Benátek, kde se poprvé objevil 1523, podle soudobých zpráv mu v té době mohlo být asi 40 let. Tvrdil, že je vrchním velitelem vojska svého bratra (krále) a žádal po místních Židech, aby ho podpořili v jeho důležitém poslání u papeže. I když většina Židů o jeho historce pochybovala, získal si podporu několika notáblů. 1524 vjel do Říma, sedě na bílém koni a byl přijat humanistou, kardinálem Egidiem da Viterbo. Tím se posílila jeho pozice i u římských Židů, jimž bylo pravděpodobně nařizováno pečovat o jeho potřeby. Byl přijat papežem Clementem VII., jemuž navrhl pakt proti muslimům mezi papežským státem a křesťanským světem, přičemž zmínil jako pozitivní důsledek smlouvy volný obchod kofením. Požádal také papeže o doporučující dopisy k císaři Svaté říše

římské a francouzskému králi, aby je mohl požádat o pomoc s vyzbrojením. Požádal rovněž o doporučení k mýtickému „knězi Janovi“ (domnělý vládce Etiopie ve středověku). Vzdor Clementově nadšení pro anti-tureckou alianci však trvalo asi rok, než Reubenimu dal dva dopisy- ke králi portugalskému a králi etiopskému. Reubeni získal podporu v několika osvícených židovských kruzích, mj. u bankéřů Daniela a Vitale da Pisa; manželka Samuela Abravanela mu poslala spolu s penězi i korouhev s vyšíтым Desaterem, jež pak byla nošena před Reubenim, kamkoli přicestoval.

V l. 1525-7 byl Reubeni v Portugalsku, kde ho král Juan III. vítal téměř jako oficiálního vyslance. Vítali ho také marranos, přesvědčení, že ohlašuje příchod mesiáše. Sultánovu pověřenci ve Fezu přímo řekl, že nastal čas, aby Židé převzali Jeruzalém i Erec jisrael z rukou Jišmaelitů. Reubeni také vešel ve styk s Židy v severní Africe a posílal jim povzbuzující dopisy. Jeho pověst mezi krypto-Židy rostla, avšak jeho prestiž u notáblů a úřadů klesala. Rozruch, který způsobil, vzbudil podezření u dvora a Reubeni byl povolán ke králi a obviněn, že svádí marranos k židovství. Když se Diego Pires (Solomon Molcho) prohlásil pod vlivem Reubeniho za Žida, byl Reubeni nucen opustit Portugalsko. Byl uvězněn ve Španělsku, ale- jak sám říkal- propuštěn po zásahu císaře Karla V.

Krátce nato ztroskotal u pobřeží Provence, byl dva roky vězněn lordem z Claremontu a osvobozen na žádost francouzského krále, když výkupné za něho zaplatily židovské obce z Avignonu a Carpentrasu. R. 1530 se Reubeni octl zpět v Benátkách, navštívil různá místa v Itálii, povzbuzoval mesiášské zanícení mezi Židy. Přicestoval do Mantovy na pozvání jejího vládce Frederica, ale Reubeniho nepřátelé udali Fredericovi, že Reubeni falšoval dopisy -papeži, císaři Karlovi, Židům, sobě- od svého bratra, krále Josefa, v náhradu za dokumenty, o něž přišel na cestách. Frederico varoval před Reubenim papeže i Karla V., a když se Reubeni r. 1532 objevil spolu s Molchem před císařem, byli oba uvězněni, Molcho upálen a Reubeni odveden v poutech do Španělska. Zemřel právě včas (pravd. v Badajozu 1538), když byl obžalován, že svádí nové křesťany k návratu k židovství.

Zda jeho „deník“ pochází opravdu od něho, je sporné. Reubeni se v něm jeví jako člověk, který je hluboce zasažen utrpením Židů, chová obdiv k západním Židům (a opovržení k východním). Přes svou politickou naivitu dobře vystihl touhu papeže po křížové výpravě proti Turecku, aby tím upevnil svou světskou moc; a možnost zřízení židovského vojska, jež by v příhodný čas znovu dobylo Erec jisrael, nebyla tak úplně chimérická. Zdůrazňoval neustále, že není prorok ani mesiáš, ale pouze vojenský velitel. Všechny jeho nadsazené báchorky o výdajích, o ničemných služebnících a velkém

bohatství jen odrážejí jeho naivní představu o chování šlechticů, a při všem teatrálním vystupování vysvítá, že to byl člověk hluboce věřící, úzkostlivě zachováající micvot a přesvědčený, že B-h si ho vybral, aby oznámil svým bližním, že se blíží vykoupení.

Záhadná postava Reubeniho zaujala mj. Maxe Broda, který napsal román Reubeni, kníže židovské (1925, v českém překladu 1929 a 1930 čs. státní cena)

Šabtaj Cvi (1626-1676) je ústřední postavou největšího mesiášského hnutí v židovských dějinách od Bar Kochbova povstání. Důvody mimořádného rozšíření šabatiánského hnutí a jeho hlubokého vlivu jsou dvojí; jednak celková situace Židů v exilu a naděje na politické i duchovní vysvobození, živěné židovskou náboženskou tradicí a zaujímající významné místo v židovském myšlení (tedy poskytující živnou půdu pro mesiášská hnutí), jednak konkrétní podmínky, jež přispěly k zrození šabatiánského hnutí.

Politicky a sociálně bylo postavení Židů v různých zemích diaspory v podstatě stále stejné. Až na pár výjimek Židé žili odděleně od okolní křesťanské či muslimské společnosti, čelíce ponížení a pronásledování při každém politickém zvratu, s neustálým pocitem nejistoty, před níž je nechránilo ani bohatství, ani vlivné postavení a styky s mocnými. Velká vlna protizidovských pogromů v Polsku a Rusku i Chmelnického masakry 1648 měly hluboký dopad na aškenázské Židy. Nedlouho po této katastrofě došlo k rusko-švédské válce (1655), jež zasáhla i oblasti s židovským osídlením, které nebyly zničeny Chmelnického výpady. Všechno to jistě umocnilo mesiášské naděje polských Židů; avšak to je pouze jedna strana věci.

Druhý faktor byl náboženský, souvisel s proměnou, již přineslo judaismu v 16. st. duchovní obnovení, s centrem v Safedu, jehož hlavním rysem byl vzestup kabaly na dominující prvek židovského života. Nová kabala, zvláště její luriánská forma, byla pevně spjata s mesiášskou idejí, lze ji charakterizovat jako mesiášstvím prostoupenou mystiku. Vnesla do staré, spíše kontemplativní kabaly nový prvek. Luriánská kabala proklamovala těsné sepětí mezi náboženskou aktivitou Židů (zachováváním micvot a modlitbami) a mesiášským poselstvím svou teorií nápravy- tikun. Podle ní je celý svět v exilu od samého stvoření a židovskému národu byl dán úkol vše napravit. Jiskry božství i jiskry původní Adamovy duše jsou rozestety všude, jsou však drženy v zajetí klipot, sil zla a musí být vysvobozeny. Vysvobození však nelze dosáhnout jedním mesiášským aktem, ale dlouhým řetězcem činností, jež připraví cestu.

Tikun- náprava je tedy jednak proces, jímž porušené prvky světa budou „napraveny“ k souladu (= hlavní úkol židovského národa), jednak výsledek tohoto procesu= stav vykoupení, ohlášený příchodem mesiáše, což bude začátek posledního období. Ti, kdo přijmou kabalistickou teologii judaismu, mají soustředit své úsilí na uspíšení příchodu nápravy- asketickým životem, striktním plněním příkazů Zákona. Mesiášská

naděje v pojetí luriánské kabaly nebyla žádná abstraktní naděje; tvrdila, že téměř celý proces nápravy je u konce a konečné vysvobození je velmi blízko, takže zbývá projít jen posledním stadiem. Právě to vneslo prvek dynamičnosti.

Luriánská kabala byla však dominujícím faktorem šabatiánského hnutí jen v jeho prvním období. To, že hnutí získalo stoupence v tak odlišných centrech židovského života jako byly Jemen, Persie, Turecko, severní Afrika, Itálie, aškenázské komunity, lze vysvětlit jen tím, že intenzivní propagace luriánství vytvořila klima příznivé k uvolnění mesiášských očekávání. Jen tak se mohla centry šabatiánského hnutí stát i místa, kde Židé žili relativně bez útisku, např. Amsterdam, Livorno, Thesalonika.

Šabtaj Cvi se narodil v Izmiru (Smyrně) údajně 9. avu (pokud datum nebylo zfalšováno, aby odpovídalo tradici, podle níž se mesiáš narodí v den zničení Chrámu). Jeho otec Mordechaj přišel z Peloponésu a byl pravděpodobně aškenáz. Ve Smyrně byl nejdříve drobným obchodníkem s drůbeží, později agentem ve službách anglických a holandských obchodníků. S ekonomickým vzestupem města zbohatl i on a Šabtajovi bratři Elijah a Josef byli velmi bohatí. Rodina určila, že Šabtaj bude chacham, patřící k rabínské elitě. Jeho učitelem byl Isac de Alba a později tehdejší neslavnější smyrenský rabín Josef Escapa. Šabtaj získal hluboké talmudické vzdělání, ani jeho největší kritici o něm nikdy neřekli, že je nevědomec. Byl citově velmi vázán na matku. V době dospívání začal také se studiem kabaly (Zohar, Sefer haKana, Sefer haPelia) a ježto nabyl značných znalostí, přitáhl i další své vrstevníky ke studiu.

V l. 1642-8 žil napolo v odloučení; v této době se u něj začaly projevovat příznaky, jež dnešní psychiatrické učebnice nazývají maniodepresivní psychózu- období hluboké deprese a melancholie se střídala s manickou exaltací a euforií, prostřídána obdobími normality. Tyto stavy trvaly až do jeho smrti a jeho současníci je později popisovali jako „osvícení, inspirace“ a „pokles, skrytí tváře“ (tj. B-h před ním skryl svou tvář). Ve stavu „inspirace“ byl puzen k jednání proti náboženským příkazům (později to bylo nazváno maasim zarim, podivné či paradoxní jednání)- charakterická byla jeho záliba v podivných a bizarních rituálech a pronášení nevyslovitelného B-žího jména. V obdobích útlumu se stahoval do samoty, aby zápasil s démony, jimiž se cítil ohrožován. Časem vešlo ve známost, že je duševně nemocen a nikdo jeho chování nebral vážně, zřejmě vzbuzoval spíše soucit. V l. 1646-50 uzavřel dvakrát manželství, jež byla obě rozvedena, protože nedošlo k jejich naplnění.

V rodném městě sice byl pokládán napůl za blázna a napůl za posedlého, ale ježto měl velmi přitažlivý zevnějšek a byl velmi muzikální, obdařený velmi pěkným hlasem, měl mnoho přátel. V této době začal hovořit o „mystériu božství“, B-h se mu zjevoval v jeho duševních zápasech, cítil zvláště blízké spojení s Ním. V jeho podání dostal výraz „Elohej Jisrael- B-h Izraele“ zvláštní mystický význam. Jeho nutkání porušovat ve stavu „inspirace“ příkazy Zákona, což bylo občas provázeno představou levitace, jakož i jeho opakovaná prohlášení, že je mesiáš, vedlo nakonec rabíny k tomu, že někdy kolem 1651-4 ho vyhnali ze Smyrny.

Šabtaj pak několik let putoval po Řecku a Trákii; dlouho se zdržel v Thesalonice, kde si získal mnoho přátel. I tento pobyt však skončil špatně, když v jednom ze svých exaltovaných stavů slavil svatební obřad pod chupou s Tórou (místo nevěsty) a dopustil se dalších netolerovatelných věcí, takže byl 1658 rabíny vyhnán. Odešel do Konstantinopole, kde se sprátelil s věhlasným kabalistou Davidem Habbilo, vyslancem jeruzalémské obce. Za tohoto pobytu se poprvé pokusil zbavit svých démonických obsesí pomocí praktické kabaly. Avšak v jednom ze stavů exaltace nejen slavil všechny tři poutní svátky (Pesach, Šavuot, Sukot) v jednom týdnu, ale vyhlásil zrušení příkazů a pronášel blasfemické požehnání „Tomu, jenž dovoluje zakázané“. Byl opět vyhnán a vrátil se do Smyrny, kde se zdržoval většinou o samotě, procházeje dlouhým obdobím hluboké melancholie.

R. 1662 se rozhodl usadit v Jeruzalémě, cestoval tam přes Rhodos a Káhiru, kde získal mnoho přátel. Během tohoto období se u něho neprojevovaly žádné známky mesiášského vzrušení; jeho mírné, důstojné chování v období normality i jeho rabínská a kabalistická učenost mu získaly respekt. Koncem r. 1662 byl již v Jeruzalémě, kde se zdržel přes rok, navštěvuje svatá místa a hroby dávných světců. Někdy v té době zemřeli jeho rodiče. R. 1663 byl vyslán do Egypta jako zástupce Jeruzaléma a své poslání konal vcelku úspěšně; v Káhiře zůstal až do 1665, jsa úzce spjat s kruhy kolem Rafeala Josefa Chelebiho, hlavy egyptských Židů, který si ho oblíbil pro jeho sklon k askezi a kabale.

Občas se vracely jeho mesiášské představy, zřejmě v jednom z těchto stavů se Šabtaj rozhodl oženit se Sárrou, aškenázskou dívkou pochybné pověsti. Osiřela po masakrech r. 1648 v polském Podolie, podle vlastních historek byla vychována polským šlechticem, strávila několik let v Amsterdamu, odkud odešla do Itálie. Předcházely jí pověsti o jejím pochybném charakteru, běžně se vyprávěly i v kroužku Šabtajových obdivovatelů. Po příkladu proroka Hoše (Ozeáš), jenž se údajně oženil s děvkou, si Šabtaj vzal Sárrou v r. 1664. V následujícím období se opět pokoušel zbavit svých démonů, prosil B-ha, aby ho zbavil těchto stavů. Poté následovalo delší období normality.

Ke zvratu v jeho životě došlo, když se v Gaze objevil „muž B-ží“- Nathan, údajně schopný dát každému

jednotlivci zvláštní formuli pro tikun, potřebný jeho duši. Šabtaj „opustil své poslání a spěchal do Gazy, aby našel tikun a mír pro svou duši“ (=první zpráva o začátcích hnutí). O Šabtajových mesiášských vizích se Natan zřejmě doslechl v Jeruzalémě, kde v r. 1663 studoval u Jakoba Chagize. Místo aby Šabtaje (téměř o 20 let staršího než byl sám) vyléčil z jeho vizí, přesvědčoval ho, že je skutečný mesiáš. Šabtaj to nejdříve odmítal, doprovázel však Natana na pouti po svatých místech Jeruzaléma a Chebronu a během cesty spolu o těchto vizích diskutovali. Nathan, učený mladý rabín, byl první člověk, který Šabtajovi potvrdil jeho sny a vyložil mu zvláštní postavení i povahu mesiášovy duše v kabalistické teorii Stvoření.

Po návratu do Gazy strávili podle jedné pověsti noc o Šavuot v Nathanově domě spolu se skupinou rabínů; Nathan tu upadl do transu a přede všemi označil Šabtaje za mesiáše; podle jiné pověsti se to stalo v nepřítomnosti Šabtaje, který procházel obdobím útlumu. Někdy v této době Nathan vytvořil apokryfní text, připsaný Abrahamu haChasid, v němž jakoby předpovídal příchod Šabtaje Cvi a prohlašoval ho za vykupitele Izraele. Když brzy nato začalo u Šabtaje další období „inspirace“, byl si už jist sám sebou a opakoval svá mesiášská tvrzení s novou silou. 17. sivanu (31.května 1665) se v Gaze prohlásil za mesiáše a strhnul celou komunitu, včetně rabína. Následovalo několik týdnů horečného vzrušení. Šabtaj na koni svolal své stoupence a jmenoval je představiteli dvanácti kmenů Izraele.

Zprávy o mesiáši se šířily jako ničivý požár do dalších palestinských obcí, setkaly se však se silným odporem vynikajících jeruzalémských rabínů, např. Abrahama Amiga, Jakoba Chagize (Nathanova učitele), Samuela Garmisona a skvělého kabalisty Jakoba Zemaha. Šabtaj byl udán jeruzalémskému kádímu; s velkou družinou přijel do města a zapůsobil na kádího příznivě. Šabtaj po královském způsobu objel sedmkrát na koni Jeruzalém. Odpor většiny rabínů vyústil ve vyhánění Šabtaje z města, také informovali rabíny v Konstantinopoli. Další kroky však rabíni nepodnikli a téměř rok zachovávali o věci mlčení.

Naopak Nathan, projevující se nyní jako prorok a Šabtajův herold, i celá jejich družina byli velmi aktivní. Nathan vyhlásil nutnost masového pokání, aby se usnadnil přechod do nastávajícího vykoupení. Proti pokání ani rabíni nemohli nic namítat, a mnoho lidí to přijalo celou duší. Tvrdé půsty a další cvičení askeze byly na denním pořádku. Naopak půst 17. tamuzu měl být podle Nathana zrušen a slaven jako den radosti v Gaze a Chebronu. Do Egypta byly odeslány dopisy, popisující zázračné činy proroka a mesiáše. Novinkou v těchto dopisech bylo oznámení, že prorok ani mesiáš nemusejí dokazovat svou věrohodnost tím, že by konali zázraky. Izrael má

uvěřit v Šabtajovo poslání bez jakýchkoli důkazů. Tento požadavek čisté víry byl v rozporu s mohutnou vlnou různých pověstí o zázracích, šířící se diasporou.

První zprávy, jež se dostaly do Evropy, nebyly o Šabtajovi, ale o objevení ztracených deseti kmenů Izraele, údajně pod vedením proroka a B-žího svatého muže; podle některých legend dobyli Mekku, podle jiných se shromáždili v saharské poušti, podle dalších jsou v Persii. Tyto zvěsti se dostaly v létě 1665 do Holandska, Anglie a Německa bez zmínek o tom, co se skutečně stalo v Gaze, i bez Šabtajova jména či zjevení mesiáše.

V září Nathan, posílen novým prorockým viděním, napsal dlouhý list Rafaelu Josefovi do Egypta o změnách, jež nastaly s příchodem mesiáše a jejich důsledcích pro kabalistickou praxi. Už neplatí kavvanot Jicchaka Lurii, protože se změnila vnitřní struktura vesmíru a žádné svaté jiskry nezůstaly pod vlivem klipot. Šabtaj má moc zprostit hříchů i největšího hříšníka, i Ježíše, a „kdokoli by choval nějaké pochybnosti o něm, byť to byl nejspravedlivější člověk na světě, Šabtaj ho potrestá velkým neštěstím“. Dále Nathan načrtává události, k nimž má dojít v blízké budoucnosti, před konečným vykoupením: Šabtaj Cvi převezme bez boje vládu od tureckého sultána, jenž se stane jeho služebníkem. Potom se vydá směrem řece Sambatjon, aby přivedl nazpět ztracené kmeny a ožení se s Rivkou, třináctiletou dcerou oživlého proroka Mošeho. Po tu dobu svěří vládu tureckému sultánovi, který v jeho nepřítomnosti povstane proti němu; to budou „porodní bolesti“ vykoupení, jichž budou ušetřeni jen ti, kdo bydlí v Gaze. Mezi přítomností a začátkem mesiášských událostí bude rozpětí asi jednoho roku a několika měsíců, jež mají všichni Židé využít k pokání. Pro ten účel Nathan sestavil řád modliteb, jeden pro běžné osoby, druhý pro zasvěcené.

Šabtaj zatím opustil Jeruzalém, cestoval přes Safed do Aleppa a Smyrny. Byl ve stálém písemném kontaktu s Nathanem, ale jednal sám za sebe. Na veřejnosti se za mesiáše neprohlašoval, jen v soukromí, i před členy rabínského soudu. V Aleppu nastaly nepokoje- první známky masového hnutí, jež zachvátilo muže i ženy, lidi prosté i rabíny a učence. Smyrenští rabíni obdrželi dopis z Konstantinopole, že Šabtaj byl v Jeruzalémě exkomunikován, nepodnikli však nic. Pokusili se ho zarazit až když začal v extatickém stavu dělat „podivné věci“, a to už bylo pozdě, neboť během tří týdnů byla celá smyrenská komunita v bouři a zmatku. Vedle několika tisíc místních Židů tu byla i početná kolonie holandských, anglických a německých obchodníků, a ti podávali zprávy do Evropy.

Šabtajovo chování bylo nějaký čas spíše asketické- vstával o půlnoci, aby se rituálně ponořil v moři, dával mnoho almužny, ranní modlitby odřikával v jedné ze synagog „velmi příjemným hlasem, který lahodil všem, kdo ho slyšeli“. O Chanuce se však začal chovat podivně „pronášel nevyslovitelné B-ží jméno, jedl

(zakázaný) tuk a dělal další věci proti B-hu a nutil i druhé k tomu“. Veřejnost se ostře polarizovala na „věřící- maaminim“ a „nevěřící- koferim“. K „věřícím“ se připojilo mnoho obyčejných lidí, kteří neměli teologické zábrany či pochybnosti a přitahovala je směs velebné důstojnosti a živelné nespoutanosti v Šabtajově osobnosti; stovky těch nejchudších ho provázely všude, kam šel. Mezi „věřícími“ byli však i rabíni, bohatí obchodníci a sensalové.

Tři členové rabínského soudu zvažovali, že zahájí soudní proces proti Šabtajovi. Šabtaj v odvetu vyhlásil veřejné modlitby. Dav se pokoušel vniknout násilím do domu jednoho z vůdců tábora „nevěřících“. Dalšího dne Šabtaj, provázen velkým davem, přišel k synagoze, jež byla centrem jeho oponentů a začal sekýrou rozbíjet dveře. Když byl vpuštěn dovnitř, došlo k neuvěřitelné scéně: Šabtaj nečetl ze svitku, ale z tištěného textu Tóry, bez ohledu na přítomné kohanim a leviim vyvolával ke čtení své stoupence, muže i ženy, rozdělával jim království a žádal, ať vyslovují jméno B-ží. Rabíny nazval nečistými zvířaty a prohlásil, že mesiášem ben Josef (jenž má podle agadické tradice přijít před mesiášem z rodu Davidova) byl jistý člověk, který zemřel mučednický 1648 a vyzval k modlitbě za něho. Potom vzal z aron hakodeš svitky a zpíval svou oblíbenou píseň, starou kastilskou milostnou „Meliselda, císařova dcera“, již dal mnoho kabalistických významů. Nakonec se prohlásil za „pomazaného B-ha Jakobova“, vykupitele Izraele a uvedl i přesné datum vykoupení: 15. sivan 5424 (18.6. 1666). Toto datum uvedl již dříve Nathan. Šabtaj oznámil, že brzy si nasadí korunu „velkého Turka“ a když ho jeden z oponujících rabínů požádal o důkaz, že je mesiáš, Šabtaj dostal záchvat zuřivosti a exkomunikoval ho. Scéna končila prohlášením, že tradiční judaismus už neplatí a je nahrazen mesiášským. Ženám slíbil, že je zbaví Evina hříchu.

Byv opět předvolán ke kádímu, Šabtaj opět zapůsobil příznivě. Následující dny byly věřící vyzváni, aby mu přišli políbit ruku jako mesiášskému králi. Poté Šabtaj vyhlásil zrušení půstu 10. tevetu a když několik rabínů protestovalo, rozvášněný dav se na ně vrhl. Z modlitby za krále bylo vymazáno jméno sultána a nahrazeno Šabtajovým.

Přicházelo mnoho lidí z tureckých obcí, aby se připojili k hnutí. Zavládla davová hysterie, muži, ženy i děti upadali do transu, ve Smyrně vyvstalo na 150 „proroků“, mj. i Šabtajova manželka- někteří měli vizi Šabtaje s korunou či na trůně, ale většina dokola vykřikovala zmatené fráze nebo biblické citáty. Ustalo obchodování a běžný život, tance a slavnostní průvody se střídaly s půsty. Při všech třech denních modlitbách se říkal Ž 21, jemuž byla dána šabtajská interpretace. Stejně jako Šabtaj

rozdával svým věrným pozemská království, jmenoval je protějšky dávných králů od Davida k Zerubabelovi.

Zatím byly turecké autority v hlavním městě zburcovány alarmujícími zprávami, jež rozdělily obec. Několik vůdců komunity zřejmě informovalo úřady, Šabtaj byl zatčen. Vzpoury byly v Turecku časté a rebelové byli obvykle trestáni smrtí. Šabtaj byl přiveden před soud, ale předsedající velkovezír Ahmed Kuprili projevil neobyčejnou shovívavost, pravděpodobně sám fascinován kouzlem Šabtajovy osobnosti; také zřejmě nechtěl udělat mučedníka z mesiáše, který konec konců nepozvedl ruku proti sultánovi, pouze hlásal zmatené mystické vize. Šabtaj zůstal ve vězení a hodnostář, odpovědný za vězení, dovolil Šabtajovi (za tučný úplatek) přijímat návštěvy věrných. Během tohoto období se Šabtajův stav upravil do normálu; žil asketicky, hlásal pokání. Rabínská návštěva nenašla šilence, ale důstojného učence, jenž s jistou noblesou nesl své trápení. Po odjezdu sultána a velkovezíra na Krétu byl Šabtaj přepraven do pevnosti v Gallipoli, kde byli drženi političtí vězni.

Dopisy, přicházející na podzim 1665 z Palestiny, Egypta a Aleppa do celé diaspory, vyvolaly nesmírné vzrušení a mesiášská horečka zachvátila komunity, i ty, jež nebyly vystaveny pronásledování a krveprolití. K rozšíření hnutí přispělo několik faktorů: 1/ mesiášské výzvy přišly ze Svaté země, tedy z místa nejvyšší, čisté spirituality. Také nová, safedská kabala tu hrála roli. 2/ Proroctví bylo spojeno s osobou Nathana- vynikajícího učence, askety. To pomohlo zakrýt některé pochybné rysy Šabtajovy. 3/ Byly nově interpretovány tradiční a známé apokalyptické představy, což oslovilo velkou skupinu kabalistů- Nathanova symbolika uspokojovala čtenáře používáním tradiční terminologie, takže nové prvky v ní byly obaleny pláštěm starší kabaly. 4/ Výzvy k pokání apelovaly na nejmzčnější city každé židovské duše- kdo mohl zavrhnout takový požadavek? 5/ Pro konzervativní mysl bylo hnutí naplněním tradičních představ, utopisté se radovali z příchodu nového věku, hnutí bylo přijatelné pro ty i ony; mělo národní charakter.

V Evropě se objevilo i mnoho zpráv o hnutí z křesťanských zdrojů, jež závisely na informacích židovských, ale traktovaly je s despektem- vyrojilo se mnoho pamfletů a tiskovin. Skupiny křesťanů v Anglii, Holandsku a Německu, věřících v tisíciletou říši Kristovu, projevovaly šabatianství sympatií, protože podle nich potvrzovalo jejich vlastní přesvědčení, že druhý Kristův příchod nastane právě v r. 1666.

„Věřící“ v židovských komunitách spojovalo všeobecné nadšení; mezi „nevěřícími“ panovaly neshody. Objevil se i mesiášský teror, ohrožující ty, kdo stáli rozhodně proti Šabtajovi a odmítli sdílet obecnou radost. Skeptičtí rabínové se však většinou zdržovali otevřeného nesouhlasu; mezi neúhybné oponenty šabatianství patřili Josef ha-Levi v Livornu a

Jakob Sasportas, v té době bez oficiálního úřadu, když z Londýna uprchl před morem do Hamburgu.

I v Evropě docházelo k davovým reakcím, v nichž radost střídala pústy, opakované rituální koupele, umrtvování těla. Mnoho lidí se postilo celý týden, někteří aspoň 2-3 dny v týdnu; v noci si lidé lehali nazí do sněhu, drásali si kůži trním. Upadla obchodní činnost, mnoho lidí prodalo své domy i majetek a chystalo se do Svaté země, jiní byli přesvědčeni, že tam budou odneseni na oblaku. Realističtější a bohatší se připravovali, že pronajmou své lodě pro cestu do Palestiny. Dopisy i některé vydávané knihy byly datovány „první rok po obnovení prorocství a království“. Kazatelé vyzývali věřící, aby vrátili všechny nečestně nabyté zisky (nejsou zprávy o tom, že by to někdo opravdu udělal). Dopisy ze Svaté země, Smyrny a Konstantinopole byly dychtivě očekávány a často čteny veřejně. Na mnoha místech byly skládány básně na počest Šabtaje, ale v téže době jeden z významných oponentů v Mantově složil básně odsuzující hnutí i jeho hrdiny. V Pinsku, Vilně, Lublinu a dalších městech nosili Židé v průvodu Šabtajovy portréty, vystřížené z křesťanských tiskovin, než to polský král zakázal.

Zpráva o Šabtajově uvěznění nijak nezmenšila nadšení, naopak to, že nebyl popraven a je více méně čestným vězněm, utvrzovalo lidi v přesvědčení o jeho věrohodnosti. Šabtajův tajemník psal listy z vězení, plné majestátních frází a Šabtaj je podpisoval „prvorozený syn B-ží“, „váš otec Izrael“, „ženich Tóry“, dokonce „váš Pán, váš B-h Šabtaj Cvi“. Ve vězení přijímal mnoho návštěv, i zdaleka, v nichž nechal hluboký dojem. V euforii zrušil pústy 17. tamuzu i 9. avu a vyhlásil místo nich svátky „den oživení ducha Šabtaje Cvi“ a den oslavy svého narození; v Turecku, kde se zpráva rychle rozšířila, se lidé řídili jeho příkazem. Mnoho poutníků věřilo, že jeho uvěznění je pouze symbolické, v tom je utvrzovaly Nathanovy traktáty, vysvětlující Šabtajovu osobnost a mnohdy podivné chování jeho zápasem se silami zla od Stvoření až do jeho pozemského vtělení; tyto zápasy na něm nechaly stopy, jak patrně z rozdílů chování ve stavu „inspirace“ a útlumu, kdy je vězněm klipot.

Hnutí dosáhlo vrcholu v červenci a srpnu 1666, kdy se všeobecně očekávaly velké události. Obrat nastal nečekaným způsobem. Polský kabalista Nehemia ha-Kohen ze Lvova navštívil Šabtaje, zřejmě v zastoupení několika polských obcí. Neuspokojily ho kabalistické nové interpretace a zdůrazňoval absenci mesiáše ben Josef, který měl přijít před Šabtajem. Podle některých se sám Nehemia prohlásil za tohoto mesiáše, což Šabtaj odmítl a setkání skončilo nešťastně. Náhle Nehemia prohlásil před tureckými strážci, že chce konvertovat k islámu, byl odvezen do Adrianopole

a tam obvinil Šabtaje z podněcování ke vzpouře. Po návratu do Polska a k židovství byl až do konce života persekvován, že udal mesiáše Turkům, je však možné, že jeho obvinění bylo jen záminkou pro turecké úřady, které byly poplašeny děním v zemi; také bylo několik stížností na nemorální Šabtajovo chování. Šabtaj byl tedy převezen z Gallipoli do Adrianopole, kde byl postaven před soud, který sledoval i sultán vskrytu. Podle svědectví procházel Šabtaj právě obdobím útlumu a pasivity. Popřel- jak to udělal v podobných případech již dříve- že by měl nějaké mesiášské nároky. Nakonec dostal na výběr buď smrt nebo konverzi k islámu, a byl přesvědčen ke konverzi. Sultán Mehmed IV. byl hluboce věřící a domníval se, že tak významný konvertita přitáhne ke konverzi mnoho dalších Židů. Šabtaj obdržel při konverzi (15.9. 1666) jméno Aziz Mehmed Efendi, dostal rentu 150 piastrů na den a čestný titul „vrátný palácových bran“. Několik jeho věrných a jeho manželka konvertovala také.

Šabtajova konverze znamenala ohromný šok pro jeho stoupence. Mnozí tomu nevěřili. Octli se náhle před krutým dilematem: buď připustí, že jejich víra byla veskrze marná a jejich vykupitel podvodník, anebo se přimknou ke své niterné víře, aby tak čelili nepřátelské realitě a budou hledat omluvy a vysvětlení pro to, co se stalo. Většina zvolila druhou možnost, a to byl důvod, proč hnutí nezaniklo hned po Šabtajově konverzi. Na druhé straně rabíni a představitelé obcí jednali velmi obezřele, chtěli uklidnit všeobecné vzrušení, jakoby se vlastně nic důležitého nestalo a vrátit židovský život k jeho „normálnímu“ exilovému stavu.

Když Nathan z Gazy dostal v listopadu 1666 zprávu o Šabtajově odpadlictví, ihned oznámil, že v jeho konverzi je skryto hluboké tajemství. Vydal se za Šabtajem s velkým doprovodem, konstantinopolská rabíni se snažili tomu zabránit. Nathan zůstal ve Smyrně, kde bylo mnoho Šabtajových věrných. Konverzi vyložil jako pokračování a naplnění mesiášského poslání: Šabtaj tím vysvobodil svaté jiskry, roztroušené mezi pohany a soustředěné v islámu. Zatímco úkolem židovského národa je vrátit jiskry svých duší procesem tikun- nápravy, jak vyžaduje Tóra, úkolem mesiáše je uvolnit ty jiskry, jež může jen on sám vysvobodit a kvůli tomu se musí snížit a vejít do říše klipot, zdánlivě aby se jim podřídil, ve skutečnosti však aby vykonal nejobtížnější část svého poslání- lze to přirovnat k vyslání zvěda do nepřátelského tábora.

Nathan spojil konverzi se Šabtajovým dřívějším „podivným jednáním“- je to jen mezní případ takového chování. Šabtaj vzal na sebe hanbu, že bude nazván zrádcem vlastního národa a tím učinil poslední nezbytný krok, než se zjeví v plné slávě na scéně dějin. Nathan svým vysvětlením dal základ ideologii, jež měla příznivce ještě dalších sto let.

V l. 1667-8 vzrušení pozvolna opadalo. Při cestě do Adrianopole donutila skupina rabínů Nathana k podepsání smlouvy, že upustí od setkání se Šabtajem. Vzpor tomu se s ním setkal a občas ho navštěvoval, prohlašoval ho za pravého mesiáše a oznámil několik dat očekávaného konečného vykoupění. Na Šabtajův pokyn odjel do Říma, kde měl vykonat tajný magický rituál k uspíšení pádu papeže. Poté se vrátil na Balkán, kde žil až do smrti, střídaje místa se silným šabatiánským zázemím-Adrianopole, Sofia, Kastoria, Thesalonika.

Šabtaj žil do r. 1672 v Adrianopoli, občas v Konstantinopoli, a vedl dvojitý život, zachovávaje povinnosti muslima i většinu židovských příkazů. Turci očekávali, že bude konat misijní činnost, ale 200 rodin, jež konvertovalo, byli jeho tajní věrní a nabádal je, aby se drželi pohromadě, jako tajní bojovníci proti klipot. Šabtaj stále procházel stavy „inspirace“ a útlumu; v jednom ze svých vzrušených období se rozvedl se svou ženou, ale když „inspirace“ pominula, vzal si ji zpět. Navázal styky s několika muslimskými mystiky a udržoval korespondenci s „věřícími“ v severní Africe, Itálii a dalších místech. Když několik Židů i muslimů udalo Šabtaje za dvojitý život a sexuální nevázanost, byl 1672 uvězněn v Konstantinopoli. Velkovezír

váhal mezi trestem smrti a vyhnanstvím, nakonec v lednu 1673 byl Šabtaj poslán do Dulcigna v Albánii. Měl tam relativní svobodu, zmizel však veřejnosti z očí, jen někteří jeho podporovatelé tam k němu putovali. V r. 1674 zemřela jeho manželka Sára a Šabtaj se oženil s Ester (jiné prameny uvádějí Jochebed), dcerou uznávaného rabína Josefa Filosofova z Thesaloniky. V posledních deseti letech života odkrýval vybraným lidem své pojetí „mysteria božství“: podle něj „B-h Izraele“ není první příčina neboli Ejn Sof, ale „druhá příčina, přebývající v sefiře Tiferet“, tj. projevuje se skrze tuto sefiru, ale není s ní totožný. Ve dvou bodech ovlivnila tato jeho teorie další vývoj šabatiánského hnutí: 1/ rozlišení mezi B-hem Izraele a první příčinou; tj. první příčina nejde nad stvoření, to je dílo Boha Izraele, který vznikl až po aktu cimcum (tato doktrína byla považována za obzvlášť nebezpečnou herezi), 2/ B-h Izraele, ačkoliv vyzářil z první příčiny, je pravý B-h, kdežto první příčina je z náboženského hlediska vcelku bezvýznamná.

Šabtaj zemřel náhle, na Den smíření, 17.9. 1676. Nathan prohlašoval jeho smrt za „skrytí“. On sám zemřel v lednu 1680 v makedonském Skopje.

Šabatiánci se pomalu dostávali na okraj, nebyli však exkomunikováni.

Šabat tento týden začíná v pátek v 17'30, a končí v sobotu v 18'40.

Délka dne je 10 hod 50 min; délka skutečné hodiny činí 54 minuty, východ jitřenky 5'43; doporučený čas ranní modlitby (talit a tfilin) v 5'32 hod; východ slunce v 6'37; polovina dne 12'03; čas odpolední modlitby (mincha gedola) ve 12'33, (mincha ktana 15'12, plag mincha 16'20) západ slunce (škia) 17'28; východ hvězd v 18'00 podle Holešova (jihovýchodní Morava); Čechy + 10 minut; podle kalendáře Kaluach